

КОСМИЧКО-ПОЕТСКЕ И СИМБОЛИЧКЕ ВИЗИЈЕ У ИКОНОГРАФИЈИ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ НУМИЗМАТИКЕ У ДЕЛУ СЕРГИЈА ДИМИТРИЈЕВИЋА (II)

НИКОЛА ЦВЕТКОВИЋ

Филозофски факултет, Косовска Митровица
E-mail: nikola.cvetkovic@neobee.net

Резиме: Учињен је напор да се укаже на космичко-поетске и астрално-симболичке представе, у првом реду на петокраке и шестокраке звезде, као и на појаву звезда и Сунца, уз пратеће мотиве (крин, крст, скиптар, крстати барјак и сл.) на српском средњовековном новцу из збирке Сергија Димитријевића. Полазиште за овај приступ била нам је, поред *Каталога српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*, и студија Милана С. Димитријевића *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*.

У претходном прилогу о космичко-поетском и симболичком на српском средњовековном новцу, обратили смо пажњу лирско-иконографским представама *полумесеца*, као и сликовности *облака* и *облакиња*.¹ Овога пута осврнућемо се на понајчешће присутну астралну симболику, као и на појаву мотива вишекраке звезде (од петокраке до осмокраке звезде) и Сунца. Када је реч о истовременој појави звезде и Сунца, заједно са другим мотивима (крин, крст, скиптар с крстом), доста тешко је разлучити Сунце од вишекраке звезде.

1. КОСМИЧКО-ПОЕТСКА СИМБОЛИКА ВИШЕКРАКИХ ЗВЕЗДА СА ПРАТЕЋИМ МОТИВИМА

Звезде, које осветљавају ноћно небо, у општијем виду, оличавају нешто вечно, божанско и постојано; оне су очи ноћи и својим сјајем у тами могу да

¹Н. Цветковић, *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматице у делу Сергија Димитријевића*, Зборник радова конференција „Развој астрономије код Срба V”, Београд, 18-22. април 2008, *Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“*, св. 8, Београд, 2009, стр. 481-488.

симболизују наду, владарску премоћ (превласт), божанског гласника, величанско достигнуће и сл.² Неумируће звезде су извор светлости; и атрибут су небеских царица и владарица. Када су осликане или приказане на своду храма имају небеско обележје и значење. У том смислу оне су „симбол сукоба између духовних снага или светлости или материјалних снага или мрака“.³

У Библији звезде најављују Божју вољу, и нису сасвим беживотне: „над сваком бди по један анђео“.⁴

На само једном примерку српског средњовековног новца који је Милан С. Димитријевић издвојио из *Каталога српског средњовековног новца*,⁵ налази се петокрака звезда и на аверсу и на реверсу, и то са неколико врло пластичних, уметнички сликовитих и поетско-симболичких пратећих мотива, који су естетски-визуелно међусобно усклађени. А на пет, такође лепо одабраних комада тог новца, појављује се петокрака звезда заједно са шестокраком, уз разнолике и сваковрсне друге ликовно-симболичке елементе и представе, укључујући ту и облачиће (слика 19-20), што смо фрагментарно поменули при крају претходног прилога (I).⁶

На заједничком новцу, динару, релативно мало знаног деспота Јована Оливера и Вукашина Мрњавчевића, који је Сергије Димитријевић пронашао и фотографисао у Паризу (*Cabinet des Medailles*),⁷ појављује се упечатљива звезда петокрака и то на врло маркантном месту, у средишњем делу крста са расцветаним крацима. На овај примерак новца указује Милан С. Димитријевић,⁸ испод слике 17–18 (овде сл. 1-2). При том даје опис поменутог заједничког новца два владара, на аверсу и реверсу и неколико пута помиње петокраку звезду, истичући да се она налази „у средини крста“.⁹ У наставку преноси запажања Сергија Димитријевића који је лепо уочио сасвим особену перспективу, четири плана и рељефност позадине.¹⁰

²Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, Просвета – Нолит, Београд, 1986, стр. 201.

³Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола – Митови, сни, обичаји, гесте, облици, ликови, боје, бројеви*, Загреб, 1987, стр. 813.

⁴Исто, стр. 813.

⁵С. Димитријевић, *Каталог збирке српског средњовековног новца*, Завод за уџбенике и наставна средства, Српска академија наука и уметности, Београд, 2001.

⁶Н. Цветковић, *Космичко-поетске и симболичке визије у иконографији српске средњовековне нумизматике у делу Сергија Димитријевића*, стр. 468.

⁷С. Димитријевић, *Каталог збирке српског средњовековног новца*, стр. 224, врста 93, 1. (фото).

⁸М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, Зборник радова конференција „Развој астрономије код Срба IV“, Београд, 22-26. април 2006, *Публикације Астрономског друштва „Руђер Бошковић“*, св. 7, Београд, 2007, стр. 467.

⁹Ево како изгледа део тог описа: „На аверсу крст чији се краци завршавају кратким дебелим попречним цртама. Из њих полазе два рељефна листа која се завршавају са

Слике 1-2: (Сл.17-18 у М. С. Димитријевић, 2007, *Космички мотиви...*).
*Заједнички новац деспота Јована Оливера (средина XIV века) и Вукашина
Мрњавчевића из збирке Cabinet de Medailles у Паризу (С. Димитријевић,
2001, Каталог... Д 93, 1 фото).*

Уколико се дубље упустимо у разматрање узајамне повезаности симболике равнокраког крста са звездом петокраком, те три паралелне траке на њему, рељефно изражених листова, њиховим троделним завршецима и начином превијања, као и врло складним хоризонталним графичким натписима, уочићемо да је симболика вишеслојна и преплетена са пуно значења. А равнокраки крст је истовремено и владарски, кнежевски знак, који се може наћи у неким документима из XII века.¹¹

На новцу деспота Јована Оливера и Вукашина Мрњавчевића у средишњем делу доминира крст који је универзални симбол из најдревнијих времена; он је према Куперу „васељенски симбол по превасходству“.¹² Са звездом петокраком у центру, која оличава људски макрокосмос, то је језгриште општења неба и земље, те преплета времена и простора. Крст је својеврсна „пупчана врпца“ свемира повезана с праисконским средиштем.¹³ Вертикална (претка) линија крста, заједно са звездом је небесна, а у стремљењу навише духовна и светлосна; док је хоризонтална, са три снажно уобличене пругасте линије, које у средини продужавају наспрамне краке

три дела. Листови се савијају на супротне стране. Између кракова натпис ДЕС/ПОТ
Ю/АН ВЛР/КА ШН“. – Исто, стр. 467.

¹⁰Врсни зналац нумизматике, према М. С. Димитријевићу: „наглашава изузетну перспективу у четири плана која се опажа на овом новцу (позадина рељефно израђени попречни део крста, преко њега положени вертикални део, и најзад звезда)“. – Исто, стр. 467.

¹¹*Словенска митологија: енциклопедијски речник*, Београд, 2001, стр. 307.

¹²Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 76.

¹³При том се још додаје да је крст и симбол прелаза и посредника. У њему се састају небо и земља и успостављају међусобну комуникацију - Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 309.

звезде, земаљска и рационална. Крст са петокраком звездом у центру изгледа да представља сједињавање човекове душе, а у овом случају можда и душе владара деспота Јована и Вукашина, чија су имена назначена натписом између кракова крста; и то интеграцију човекове душе у њеном хоризонталном и вертикалном виду, која упућује на пуноћу живљења и највиши идентитет.¹⁴

Краци крста завршавају се изразитије наглашеним дебелим попречним цртама које означавају извесне међе, па и меру односа, или чак границу удесног; а у погледу смера, омеђени правац неодступања у линији кретања и понашања.

Из тих задебљаних, акцентованих попречних црта полазе лепо рељефно уобличени листови, са по три огранка, који се завршавају некако на преклоп. (Милан пише да се они „савијају на супротне стране“). Ти савијени или преклопљени листови, чини се, оличавају богато плодносје, можда раст или вечну обнову и оживљавање.

Петокрака звезда која лежи на крсту заједно са крацима може да симболизује сунчево кретање, свеукупност васељене или узносито савршенство.

На реверсу је, према Сергијевом и Милановом опису, цар, у загради Душан, са знаком питања. Они даље описују круну, која се не види добро, нимбус; владара у стојећем ставу, његову свечану одору уз помињање евентуалних делова јастука негде при дну.¹⁵ За нас је посебно вредан пажње завршни део описа са поменом десне руке и скиптра са крстом. „Преко леве руке којом се подбочио виси лорос и завршава се украсом у виду три груписане тачке. До владара, *лево и десно, петокрака звезда*“ (подвукао Н. Ц.).

Скиптар са крстом оличава владарску, али и васељенску небеску духовну моћ, сувереност и великодостојничку снагу и ауторитет.¹⁶ Десна рука у којој је поменути скиптар, такође може да представља оруђе суверене моћи. Ову естетски веома лепо обликовану иконографску композицију и слику допуњава лорос, који се спушта, пратећи благом косином линију доњег дела скиптра, и завршава са три украсне, бубрасте тачке. Управо оне, заједно са деловима облачастог, благо заокруженог (можда и полулебедег) јастука и са петокраким звездама, на бочним странама, изражавају свеукупност небеске и овоземаљске премоћи, њихову целовитост, те апсолутну изходнишну стварност свепостојећег. Звезде петокраке испод лактова као да астрално подупиру и вазносе потенцијално све отворене могућности.

¹⁴Исто, стр. 77.

¹⁵М. С. Димитријевић бележи: „На реверсу, цар (Душан?) са круном од које висе препендулије са два зрна на крајевима и зрнастим нимбусом. Владар стоји обучен у дивитисон са манијаком и лоросом и доњом украшеном бордуром (обътоки). У дну хаљине са обе стране наставци који вероватно представљају делове јастука“ – М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, стр. 467.

¹⁶Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 150.

На неколико примерака новца српских средњовековних владара појављују се шестокраке и петокраке звезде са одабраним пратећим мотивима. Такав је случај са динаром краља Драгутина и Милутина, са новцем краља Душана, деспота Стефана Лазаревића и Ђурђа Бранковића, сви из збирке Сергија Димитријевића, према аналитичком претраживању и избору његовог сина Милана.

Слике 3-4: (Сл.7-8 у М. С. Димитријевић, 2007, *Космички мотиви...*). Динари краља Драгутина (1276-1316) и краља Милутина (1282-1321) из збирке С. Димитријевића (С. Димитријевић, 2001, *Каталог... примерак лево Д 12/2,49, примерак десно Д 20/5,18*).

Лево: Краљ Драгутин, без круне, у дугачкој хаљини, седи на престоу без наслона. У десној руци држи скиптар са крстом на врху а у левој мач положен на крилу. Изнад мача, код десног лакта, шестокрака звезда. Натпис MONETA REGI(S) STEF(AN).

Десно: Краљ Милутин, лево, и до њега св. Стефан, стоје. Краљ без круне огрнут хаљином украшеном драгим камењем, држи у левој руци свитак – акакију, а десном прима крстати барјак. Светитељ са зрнастим нимбусом у стихару, са огртачем, левом руком држи на грудима јеванђеље украшено са пет драгих каменова, а десном пружа барјак. Поред дршке од барјака, у дну са краљеве стране, петокрака звезда. Натпис SSTEFPAN VROSIV REX.

На динару краља Драгутина (сл. 3) представљеног без круне, у седећем ставу на престоу, поново се јавља скиптар са крстом, који је доста често присутан на новцу овог периода. Новина је, у односу на ранији опис, мач положен на крилу и шестокрака звезда. Мач је, донекле као и скиптар, израз моћи и краљевског достојанства, као и ауторитета, храбрости и правде.¹⁷ Уз то, мач је симбол војничког позива, ратничких врлина и њихове снаге и

¹⁷Исто, стр. 97.

функције.¹⁸ Изнад мало извијене оштрице мача, поред десног лакта, наспрам почетног слова натписа MONETA налази се, скоро у истој равни, шестокрака звезда. Та лепо укомпонована шестокрака звезда, која је у древној традицији печат Соломонов, у најширем смислу симболизује *обухватање духа и материје*,¹⁹ а овде на динару краља Драгутина, као да назначава и нешто од *натприродних моћи* краљевске фигуре, која је попут васељенског или соларног јунака, борац против зулумћарске силе, неправде, али и демонских појава.²⁰ Присуство мача са звездом указује и на *улогу владара ратника*.²¹ Оштрица мача са шестокраком звездом може чак да зрачи и нешто од светлости старешинске, владарске мудрости, снаге и будности. Мач, положен на крилу, са звездом изнад и почетним словом натписа, у ликовно-композиционом смислу подваја горњи део тела, од нешто краћег, доњег, у седећем положају, који је уметнички визуелно, хармонично и естетски уобличен, са одговарајућим скраћењима.

Примерак новца краља Милутина (сл. 4) ликовно је обogaћен са две пластичне фигуре; поред владара који стоји, лево је св. Стефан, слично претходном, краљ је без круне, огрнут, у левој руци држи свитак – акакију, „а десном прима крстасти барјак“, бележи М. С. Димитријевић. Даље описује светитеља са зрнастим нимбусом, у одори са огртачем и јеванђељем на грудима, које је „украшено са пет драгих каменова“, док десном руком пружа барјак. „Поред дршке од барјака, у дну са краљеве стране, *петокрака звезда*“.

Светитељ који стоји испред краља Милутина, указује на његово богоугодничко присуство и вођство; зрнасти нимбус на глави св. Стефана још више истиче и увеличава боготворну моћ и зрачност светитеља, његову духовну снагу, али и славу и врлине владара. А то опет чину предаје крстасти барјак, који је и симбол победе над прогонитељима, над грехом и смрћу, придаје узвишени смисао. Када се све то повеже и са звездом петокраком која се налази негде на средини између пешева краљевског огртача и вертикалне дршке, при дну, онда се донекле заокружује значењска и допадљива уметничко-естетска представа.

Ако се дубље упустимо у разлагање симбола петокраке звезде, крстасти барјак и вертикалне дршке, уочићемо да су се ту, врло изборљиво, сустекле ликовно-визуелне и уметничко-естетске представе које у пуној мери изражавају дух епохе половином XIV века, као и доста тога што је у знаку космичког, васељенско-теолошког и животно постојаног. Петокрака је људски микрокосмос у смислу фигуре човека испружених руку и ногу,²² и њеног пуног интегритета, у споју са вертикалном дршком крстасти барјак који у бескрају сједињује небо и земљу. Петокрака поред које се уздиже

¹⁸Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 373.

¹⁹Исто, стр. 813.

²⁰Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 98.

²¹Вујадин Иванишевић, *Новчарство средњовековне Србије*, Београд, 2001, стр. 116.

²²Исто, стр. 128.

вертикала или дршка од барјака, упућују на стаменост и постојаност у божанској вери и краљевској власти, као и уздизање светог над мирским и обичним.²³

Милан С. Димитријевић је за студију о космичким мотивима у српској средњовековној нумизматици, из знаменитог и у много чему јединственог *Каталога збирке...* свога оца Сергија, издвојио највише примерака само са шестокраким звездама. Таква усамљена звезда *први пут се јавља на врсти Д5 краља Уроша I*, пише Милан.²⁴ У наставку истиче да се „с разлогом, шестокрака звезда први пут јавља поред Христа (сл. 5. Д5, 54), а када је на аверсу (...) онда је поред светог Стефана (сл. 6. Д5, 62)“²⁵ док је у каснијем периоду налазимо и поред владара. – Наша непотпуна истраживања појаве симбола звезде на новцу уопште показала су да се звезда доста често сматра *сликом или именом очекиваног Месије*. „Зато стоји звезда на новцу што га је исковао Симон Бар-Кокба (Син звезде), политички и верски вођа другог жидовског устанка 132-135. године“²⁶.

Примерци из *Каталога збирке...*, којим се овде бавимо, увеличани су 2,5 пута, а обележавамо их бројевима како је то учинио и сам Милан, (у овом случају сл. 5-6).

На поменутом динару краља Уроша I Исус Христос је са зрнастим светокругом и у одговарајућој одећи, у седећем положају и то на украшеном престолу, са наслоним чија се благо повијена линија додирује са доњим делом нимбуса, и словним ознакама IC XC, изнад држача наслона. Графизам линија које се додирују или секу, груписане три тачке, вертикални стубићи престола и красно исцртане словне ознаке, заједно са јеванђељем на грудима, чине врло ваљано уобличену ликовно-визуелну целину, са извесном религиозном као и етичком поруком. Пет украсних драгих каменова на јеванђељу су у приближно истој равни са шестокраком звездом, која овде, поред осталог, оличава и уносити обухват духа и материје. Поменути драгуљи мирске љубави тако су распоређени да чине људски микрокосмос у малом. Драгуљасто петозначје на јеванђељу, са кружним драгим каменовима и шест звезданих кракова соларног точка, симболички изражавају савршену равнотежу, као и шест дана стварања света и узвишеност лепоте. То што се ова звезда љубави, лепоте, стварања, среће, налази испод Исусовог лакта може да оличава и духовно узношење навише.

²³Исто, стр. 157-158.

²⁴При том додаје: „На овим динарима јављају се различите словне ознаке и знаци, а међу њима и шестокрака звезда. Марић (1956, стр. 261) напомиње да је закупац ковнице „означен шестокраком звездом испод левог лакта Исуса“, а Димитријевић (1957, стр. 113) истиче да се овакве ознаке „везују за закупце ковница, надзорнике ковница, резаче калуца и златаре који кују новац“. – М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, стр. 467.

²⁵Исто, стр. 467.

²⁶Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Рјечник симбола*, стр. 813.

Слике 5-6: (сл. 5-6 у М. С. Димитријевић, 2007, *Космички мотиви...*). Динари краља Уроша Првог (1243-1276) из збирке С. Димитријевића (С. Димитријевић, 2001, *Каталог...* лево Д 5,54, десно Д 5,62.

Лево: Исус Христос са зрнастим нимбусом, у хитону са химатионом, седи на престолу са високим наслоном. Обема рукама држи јеванђеље украшено са пет драгих каменова. Испод левог лакта, шестокрака звезда. Натпис IC XC.

Десно: Краљ Урош Први, лево, и до њега св. Стефан стоје. Краљ без круне огрнут хаљином украшеном драгим камењем, држи у левој руци свитак – акакију, а десном прима крстати барјак. Светитељ са зрнастим нимбусом у стихару, са огртачем, левом руком држи на грудима јеванђеље украшено са пет драгих каменова, а десном пружа барјак. Поред дршке од барјака, у дну са светитељеве стране, шестокрака звезда. Натпис VROSIVS SSTEFAII.

На реверсу динара краља Уроша I поред владара у стојећем ставу је и св. Стефан. Краљ је огрнут хаљином, у левој руци држи свитак - акакију, а десном прима барјак. Свитак овде симболизује ученост, знање, али и обухват и књигу живота;²⁷ а барјак као и у другим сличним случајевима, означава снагу победе и надвладавање зла и невоља. (Асоцијативно то унеколико подсећа на касније често коришћене симболе: *мач* – моћ, заштита, достојанство, и *перо* – знање, ученост, одбрана).²⁸ Поред краља је светитељ, са уобичајеним зрнастим нимбусом, огртачем, описиваним јеванђељем на грудима; како десном руком пружа барјак. „Поред дршке од барјака, у дну са светитељеве стране, шестокрака звезда“, истиче Милан С. Димитријевић. И овде, како смо већ указали, усправна дршка барјака представља стремљење ка висини и духовности, те спону између овосветског и вишег, небеског

²⁷Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 163.

²⁸Н. Цветковић, *Књижевно-поетичко у делима првих српских социјалиста*, Београд, 1994.

света.²⁹ Међутим, шестокрака звезда је на овом примерку са светитељеве стране, можда у знаку Соломоновог печата и уравнотежења духовне и краљевске власти, као и оличења свемира, заједно са духовном вертикалом.

2. СИМБОЛИЧКО-ПОЕТСКА ПРЕДСТАВА ЗВЕЗДЕ И/ИЛИ СУНЦА И ПРАТЕЋИ МОТИВИ

Звезде у многим митологијама симболизују извор светлости, космички ред и поредак, а заједно са Сунцем, присуство божанског, као и светило што долази негде одозго, с неба. Звезде су у неким древним традицијама (океанијска, на пример) деца мајке Сунца и оца Месеца.³⁰ Јутарња звезда код Кора Индијанаца, заједно са месецом и Сунцем „припада Вишњем Тројству“; а код Маја сматрају је старијим Сунчевим братом.³¹

Заједничка мотивска појава симбола звезде и Сунца у иконографији српског средњовековног новца, има дугу предисторију у различитим традицијама, митологијама, културама, и цивилизацијама. Може се претпоставити да је она из тих култура прешла и у српску средњовековну иконографију, постајући њен саставни део, нарочито на кованом новцу.

Истовремена ликовно-поетска појава звезде и Сунца на српском средњовековном новцу је доста ретка. Њу обично прате и други мотиви, као што су, на пример, цвет крина, крст, или скиптар са крстом на врху, тачкасти украси и др.

Гледано из овог космичко-симболичког угла, занимљив је новац деспота Стефана Лазаревића, из чувене приватне нумизматичке збирке Сергија Димитријевића.³² Након уочавања да се испод слике 25-26 (овде сл. 7-8), на аверсу налази звезда са шест кракова између којих је, у пољима, упадљив натпис **деспот**. Милан С. Димитријевић скреће пажњу да се на реверсу налази шлем са волујским роговима, те словне ознаке (лево **д**, а десно **е**); као и украсне четири тачке између рогова. „Лево и десно и испод слова **д** по једна петокрака звезда; доле, Сунце“³³.

Пошто се симболика шлема доста често повезује са главом коју покрива и чува мисли и снагу ума, она може да оличава један вид духовног узношења. У прилог оваквом тумачењу симболике шлема с роговима, на новцу деспота Стефана Лазаревића, иде и чињеница да се на реверсу, до шлема, с леве и десне стране, јављају словне ознаке (**д** и **е**), које у неким традицијама (на

²⁹Ц. К. Купер, *Илустрована енциклопедија традиционалних симбола*, стр. 183.

³⁰Исто, стр. 201.

³¹Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Ријечник симбола*, стр. 815.

³²С. Димитријевић, *Каталог збирке српског средњовековног новца Сергија Димитријевића*, Завод за уџбенике и наставна средства – Српска академија наука и уметности, 2001, стр. 384, врста 272, 2 (фото).

³³М. С. Димитријевић, *Космички мотиви у српској средњовековној нумизматици*, стр. 469.

пример, јеврејској, па и исламској) представљају творачку моћ, есенцију именоване ствари, врховну истину, као и космогонијске, па и астралне евокације, што је, опет, у складу са вишекраким звездама и појавом Сунца, у доњем делу кованог новца.³⁴

Слике 7-8: (Сл. 25-26 у М. С. Димитријевић, 2007, *Космички мотиви...*). *Новац деспота Стефана Лазаревића* (С. Димитријевић, 2001, *Каталог... примерак 272,2 фото*).

На аверсу шестокрака звезда, са натписом ДЕСПОТ у крацима.

На реверсу, шлем са вољујским роговима окренут десно. До шлема лево Д, десно Е. Изнад рогова украс од четири тачке. Лево и десно и испод слова Д по једна петокрака звезда; доле, Сунце.

Пажљивијом анализом врло разнолике симболике шлема (кациге) са роговима, може се закључити да они скоро хералдички означавају ратника,³⁵ или јунака натприродне божанске моћи, снагу, мужевност, нерањивост, можда победу, достојанственост, или чак неку врсту обиља. Рогови са шлемом, као и без њега, могу да буду и соларни, као атрибут богова Сунца; а због своје тврдоће и чврстине, понекад оличавају и одбрамбену снагу, као штит, и кацига. У јеврејским и хришћанским предањима, рог симболизује снагу, али, поседује и зрачну светлост: *сјај му је ко светлост, / зраци севају из његових (божјих) руку*.

Са леве и десне стране, испод слова *д* и *е*, налази се по једна петокрака звезда, док је сасвим доле, између тих астралних „пратиља“ – Сунце. Словне ознаке које оваплоћују божанску и владарску моћ, као и њихову милосрдност и племенитост, заједно са петокраким звездама, што су симбол људског микрокосмоса³⁶ и благословености, и зрачним Сунцем, које је врховна васељенска моћ, - чине један прекрасан сликовно-визуелни, значењски, уметничко-иконички ансамбл, који је, у том виду, нешто мање

³⁴Исто, стр. 607-609.

³⁵Познато је да су ратници многих земаља, укључујући ту јужнословенске па и српске просторе, носили шлем са роговима; а таква ратничка опрема посебно је карактеристична за Гале. - Ж. Шевалије, А. Гербрант, *Ријечник симбола*, стр. 563.

³⁶Исто, стр. 813.

присутан на српском средњовековном новцу. Када се у све то укључи и вишезначна симболика шлема и рогова, онда тек визуелна, космичко-поетска и естетско-значењска представа бива употпуњена.

А то што М. С. Димитријевић, у вези са визуелном представом Сунца, на овом примерку српског средњовековног новца, не изражава недоумицу са „можда“, „или“, како то бива у разматрањима новца деспота Ђурђа Бранковића, или цара Душана, лежи донекле и у томе што исковани симбол Сунца на новцу деспота Стефана Лазаревића, има кружно средиште оивичено зрацима. Управо то овде унеколико разликује симбол Сунца од многобројних представа вишекраких звезда.

Слике 9-10: (Сл. 35-36 у М. С. Димитријевић, 2007, *Космички мотиви...*).
Новца деспота Ђурђа Бранковића (1427-1456) из збирке С. Димитријевића (С. Димитријевић, 2001, Каталог... примерак Д 309,27).

На аверсу стилизовани натпис ГЮРГЪ. Са леве и десне стране по један крин. Горе, лево и десно, по једна шестокрака звезда. Доле, седмокрака звезда или Сунце.

На реверсу натпис ДЕСПОТ у облику ребуса. Са леве и десне стране по један крин. Горе, лево и десно, по једна шестокрака звезда. Доле седмокрака звезда или Сунце.

На новцу деспота Ђурђа Бранковића (1427-1456), такође из збирке Сергија Димитријевића,³⁷ поред графички изразитог натписа, налазе се вишекраке звезде, два упадљива крина, и „звезда или Сунце“ (М. С. Димитријевић), у доњем делу, и на аверсу и на реверсу (слике 9-10).

На аверсу, са бочних страна веома лепо стилизованог и графички обрађеног натписа Г ЮРГЪ, налази се по један крин.

Нагласимо на крају да смо овде настојали да укажемо на неке још неоткривене лепоте српског средњовековног новца; посебно на слојевиту и вишезначну космичку симболику, као и на пратеће мотиве, који стварају особен уметничко-естетски доживљај.

³⁷С. Димитријевић, *Каталог збирке...*, стр. 403, врста 309, 27.

**COSMIC-POETIC AND SYMBOLIC VISIONS IN ICONOGRAPHY OF
SERBIAN MEDIEVAL NUMISMATICS IN THE WORK OF SERGIJE
DIMITRIJEVIĆ (II)**

An effort is made to show the cosmic-astral-poetic and symbolic representations, primarily five-pointed and six-pointed stars, as well as the appearance of stars and the sun, with accompanying motifs (lily, cross, scepter, banner with cross, etc..) on the Serbian medieval money from the collection of Sergije Dimitrijević. The starting point for this approach was, in addition to the *Catalogue of Serbian medieval coins* of Sergije Dimitrijević, and the study of Milan S. Dimitrijević *Cosmic motifs in the Serbian medieval numismatics*.